

זכר מאמינים

גליון שבועי מבית 'בני אמונים'

פרשת שמעני תשפ"ה שנה י | גליון מס' 578

ת.ד 102 בני ברק | פקס: 03-5055919
9139191@gmail.com

מרחו שערים

דבר מוסד ונשיא 'בני אמונים'

תשעים ואחד פסוקים

בספרי החמשים שבדינו מצין בסופה של כל פרשה מנן הפסוקים שבה, פרי מלאכתם של בעלי המסורה, אשר עסקו בשמורו המדויק של נסח התורה ושאר כתבי הקודש ובמניית פסוקיהם ואותיותיהם.

פרשת השבוע - שמעי - מתייחדת בכך שיש בה צ"א פסוקים כגימטריה של אמן. יש פרשות נוספות שמספר פסוקיהן הוא כמעט כמנין זה - פרשת פקודי מונה תשעים ושנים פסוקים, ופרשת תזריע מונה תשעים פסוקים. אך פרשה אחת יש בתורה שמספר הפסוקים בה הוא תשעים ואחד בדיוק, היא פרשת שמעי.

נתקלתי במנין זה בנסבות פלאיות. היה זה בערב שבת קדש פרשת שמעי בשנת תשע"ד. באותו יום הקדמתי לבוא לבית הכנסת בערב שבת, וזכיתי לממש לראשונה שאיפה שקננה בי תקופה ארוכה - לסים קריאת שנים מקרא ואחד תרגום עוד בערב שבת (כדעת המגן אברהם' רפ"ו).

עם סיום קריאת הפסוק האחרון בפרשה, נתקלו עיני במנין פסוקי הפרשה ונפעמתי לראות שמספרם עולה כגימטריה של אמן, הקרובה כל כך ללב.

מאחר יותר התחור לי קשר אישי משמעותי לפרשה זו ולמנין פסוקיה. בשנת תשע"ד, השנה שעליה אנו מדברים, חלה שבת פרשת שמעי בתאריך כ"ו בניסן, שהוא יום היארצייט של זקני רבי יעקב דב מרמורשטיין זצ"ל שאות שמו ומורשתו זכיתי לשאת. הקפדתו של זקני על עניית אמן נצרכה הן בגיל והן בשנת פטירתו, שכן הוא נפטר בגיל צ"א בשנת תרצ"א. אלא שעתה התחור לי כי גם יום פטירתו אחוז וקרוב בעניית אמן. פרשת שמעי, שקריאתה חלה בשנים רגילות בסמיכות או ביום פטירתו ממש, מכילה צ"א פסוקים בדיוק. העבדה שנתקלתי בכך לאחר אמירת "שנים מקרא" מוסיפה עמק נוסף בעיני, שכן בקריאת פרשת שמעי "שנים מקרא", קוראים אנו קפ"ב פסוקים, כגימטריה של השם 'יעקב', שהוא כידוע בגימטריה שתי פעמים 'אמן'.

אוסף ואמר כי השם 'עבדיה' העולה בגימטריה 'אמן', ושבו בחרו בעלי המסורה כאות לציון מנין פסוקי פרשתנו, מלמד כי כל החפץ להיות עבד ה' באמת ובתמים - עליו להקפיד בכל לבו על עניית אמן. ובכך אקדיש עלון זה לזכרו ולעלי נשמתו של זקני שהיה עבד ה' כל ימיו, רבי יעקב דב ב"ר שמואל מרדכי מרמורשטיין זצ"ל.

בקריאת 'עבדו את ה' ביראה'!
שבת שלום,

28/213 מנחם ל"ן

בני אמונים

בני תפלה בפרשה

כבודה של עבודת ה'

"ומפתח אהל מועד לא תצאו פון תמותו כי שמן משחת ה' עליכם ויעשו כדבר משה" (י"ז)

פסוק זה מורה שאסור לכהן לצאת מבית המקדש כאשר הוא באמצע עבודה, ואם עבר על אסור זה חייב מיתה בידי שמים (ראה רמב"ם ביאת מקדש פ"ב ה"ה). החנוך (מצוה קנא) מפרש כי התורה אסרה זאת לפי שפאשר הכהן מניח את עבודת המקדש ויוצא לעניניו הוא מראה זלזול בעבודת המקדש, שכן הוא מגלה בכך כי עניני העולם קודמים לה.

רבי שמשון דוד פינקוס מעורר כי מצוה זו מלמדת אותנו עד כמה עלינו להקפיד על כבודה של עבודת ה' שאנו מצוים בה, ולא להפסיק באמצע תפלה או אמירת ברכה כדי לעסוק בעניניו האישיים. על אף שתלאות החיים מעמידות לפתחו של האדם נסיונות וקשיים, עליו לעמוד איתן ולהתנתק מעניני העולם הזה בעת התפלה ואמירת ברכה, ובכך יראה שעבודת ה' קודמת בעיניו לכל דבר אחר.

הרב פינקוס מוסיף ומספר ספור מעורר השתאות בענין זה:

"ומה נפלא המעשה ששמעתי על חכם אחד בדורנו, שנסע מארץ ישראל לאמריקה במטוס, ועשו חניית ביניים בפריז, ונעמד שם להתפלל. לפתע באמצע תפלתו שומע הוא שמכריזים שכל הנוסעים צריכים לעלות למטוס, והנה כדי שלא להפסיד את הטיסה היה יכול למהר תפלתו בלי לעבר על שום הלכה בשלחן ערוך, ולרגילים בנסיעות ידוע עד כמה נסיון זה קשה, ומה נורא להרגיש נדח ותקוע במקום זר לחלוטין... וגם יש חשש שהמזודות יעלמו, ועוד הרבה חשבוניות המורים לו לקצר תפלתו. אבל הרב הנזכר לא זע ממקומו, המשיך תפלתו במתינות כהרגלו והפסיד את הטיסה" (תפארת שמשון).

מאכלות אסורים מטמטמים את הלב

"אל תשקצו את נפשתיכם בכל השרץ השרץ ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם: כי אני ה' אלקיכם והתקדשתם והייתם קדשים" (יא מג-מד)

את הכתוב "ונטמאתם בהם" דרשו חכמים (יומא לט א): "אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמטם", ללמדך ש"עברה מטמטמת לבו של אדם". וכתב על כך המסילת ישרים (פרק יא), שאף שכל עברה מטמטמת את הלב, מכל מקום אכילת מאכלות אסורות מטמטמת את הלב במיוחד "כיון שהם נכנסים בגופו של האדם ממש ונעשים בשר מבשרו".

רבי חיים פלאגי מפרש על פי זה, מדוע קבעו אנשי כנסת הגדולה בתפלת שמונה עשרה את ברכת "אתה חונן" מיד אחר ברכת "אתה קדוש", שכן בהתנאות ממאכלות אסורים מקים האדם את הכתוב הנאמר בהן "והתקדשתם והייתם קדשים", נשמר מטמטום הלב וזוכה לחכמה, בינה ודעת (ברכת מועדי ל'חיים' ח"ב, דרוש כא לשבת הגדול).

הגר"ח קנייבסקי מוסיף ומבאר בזאת את הלשון בתפלת יום הכפורים: "אתה חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב", והינו שבוחן הקדוש ברוך הוא את טהרת הכליות והלב המכוננות את דרכו של האדם, כמאמר חכמים (ברכות סא א): "כליות יעצות, לב מבין", על ידי שהוא "חפש כל חדרי בטן" - שלא התגעלו במאכלות אסורות (מחזור 'שיח שפתותינו' יום הכפורים עמ' 81).

ברכות השחר בהלכה

במנהג בחברותא

לקראת יומא דהילולא של הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע שיחול ביום שלישי הבא עלינו לטובה, א' באיר, מובא בזאת ספור נורא הוד המתאר מארע פלאי שארע עם הרבי ר' שמעלקא, בעקבות הקפדתו שלא לברך כל ברכה מבלי שיהיה מי שיענה אחריה אמן. את הספור כותב רבי צבי יחזקאל מיכלזון, רבה של פלונסק ובעל שו"ת 'בית יחזקאל',

לפתע שמעתי רחש מבין השיחים שסביבי. הפניתי ראשי לכוון מקור הרחש והפתעתי לראות כיצד מבעבה עצי היער יוצאים שני אנשים בעלי מראה משונה ונורא הוד. האנשים התקרבו לעברי בלא אמר ודברים ונעמדו לצדי.

בדאגה גוברת והולכת.

בשעה ש"נר אלקים טרם יכבה" היו אנשיהם של הסובבים את משה הרבי פרויות היטב. פה קדשו של רבם הגדול לא פסק מלרחש בדברי תורה, תוך שבין לבין הוא מוסר הליכות חיים וארחות מוסר, מגלה טפח ומכסה טפחים, והם לא רצו להפסיד ולו הגה קדש אחד מדברותיו של רבם הנערץ.

בעצומה של שעה גדולה זו הפנה הרבי הקדוש את פניו לעברם של תלמידיו ואמר להם:

"ברצוני לספר לכם ספור מפלא שארע עמי. הספור התרחש לפני שנים רבות, ומאז התרחשותו היו כמה הזדמנויות שבהן חפצתי לספרו לכם. אולם יראתי פן תטילו בלבכם ספק בדבר התרחשותו, וכך נמצאתי מכשיל אתכם במקום להביא לכם תועלת. עתה, כאשר הנני חש כי חצי קרוב, חפץ אני לספר לפניכם דברים פהויתם, למען תקחו מן מוסר ותלמדו כי כאשר אדם מוסר נפשו ורוצה בכל מאודו לקיים מצוה, מבטח לו כי משמים יסיעו בידו להשלים את רצונו".

המשיך הרבי ר' שמעלקא וספר לתלמידיו:

"בדאי יודעים ומפירים אתם את ההנהגה שבה נזהרתי מאז ומקדם ועד עצם היום הזה, שלא לברך ברכה מבלי שלצדי יעמד יהודי שיענה אמן אחר ברכתי.

וכבר הטעמתי את מנהגי לפניכם לא פעם, כי מכל ברכה נברא מלאך, ואולם צורתו אינה נשלמת אלא באמן שנענית אחריה. לפיכך מקפיד אני שברכותי תענינה באמן, כדי שהמלאך שנגברא מהן יברא בשלמות.

באחד הימים התבקשתי על ידי בעל בית עשיר מאחת העירות הסמוכות לניקלשבורג לשמש סנדק בברית מילה שערך לבנו.

ביום המועד נשלחה לביתי על ידי אבי הבן כרפיה רתומה לסוסים אפירים כדי להובילני אל מקום הברית. הכרפיה היתה נהוגה בידי עגלון שאמנם היה יהודי, אך סבר פניו, שיגו ושיחו העידו כי הוא איש גס והמוני הרחוק מדרכה של תורה.

באמצע הדרך, כאשר עצרנו למנוחה קלה, הצרתי לברך ברכת 'אשר יצר'. בחסדי שמים הודמן לידי מעין מים שבו יכלתי לרחץ את ידי טרם הברכה. אולם, כאשר פהנהגתי מאז ומקדם בקשתי לברך את הברכה לפני העגלון היהודי, כדי שהוא יענה אחרי אמן, הבנתי עד

במכתבו לרבי משה מנחם ולדן, אשר בדומה לאביו רבי אהרן הוציא לאור חבורים מתורגמים של גדולי התורה והחסידות. את המכתב הדפיס רבי משה מנחם בספרו 'אהל יצחק' (בהערה לאות קעו) ועל פיו נכתב הספור שלפניכם:

הימים - ימים שלאחר הפסח תקל"ח, המקום - מעון קדשו של הרבי הגאון הקדוש ר' שמעלקא מניקלשבורג זי"ע. שוכב היה הרבי בחלשה על גבי מטתו, עיניו עצומות ופניו בוערות כלפיד. סביבו עמדו כגון עגלה בני ביתו ותלמידיו הדגולים, כשהם מביטים בו

מהרה כי האיש כה ריק ופוחז, עד שלא נתן לצפרו לשום דבר שבקדשה.

לא ידעתי להשית עצות בנפשי. הן כל ימי, עד לאותו מקרה, הצלחתי לשמור על הנהגתי בכל תקף. חרדתי מן המחשבה שאאלץ לוותר על כך בפעם הזו. כמו מאליה בקעה מלבי תפלה שאזכה גם הפעם לקיים את מנהגי, ושחלילה לא יברא מלאך פגום מחמת ברכתי, ובחסדי שמים תפילתי נשמעה.

לפתע שמעתי רחש מבין השיחים שסביבי. הפניתי ראשי לכוון מקור הרחש והפתעתי לראות כיצד מבעבה עצי היער יוצאים שני אנשים בעלי מראה משונה ונורא הוד. האנשים התקרבו לעברי בלא אמר ודברים ונעמדו לצדי. פיון שפך, ברכתי מיד את הברכה בחיל וברעדה, ואותם אנשים ענו אחרי אמן במתיקות ובהתלהבות בלתי מצויה. בקשתי להודות להם, אלא שבטרם הספקתי לעשות זאת, נעלמו השנים מעיני כלא היו.

למשך דקות ארוכות עמדתי שם נרעש ונפחד. הבנתי כי רפאל וגבריאל - מלאכי אלקים - הם שנשלחו אלי מן השמים לענות אמן אחר ברכתי, אחר שמשמים חפצו שאתמיד בהנהגת הקדש שהרגלתי בה. למותר לציין כי אותו עגלון גס ופוחז לא ראה לא בבואם ולא בצאתם, ומיד לאחר מכן עליתי על העגלה ונסענו לחיים ולשלום.

באותו מעמד עלה בדעתי לדרש את לשון הכתוב באיוב (כג יג): 'והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו אותה ויעש', המזכיר בפיו בתפלות ראש השנה בתוספת המלים: 'נורא וקדוש', וכך בארתי את לשון הכתוב:

כידוע, עגית אמן משלימה את דברי המברך והכל חפצים להשלים את ברכתם בעגית אמן. מה יעשה אדם שנאלץ לברך בבדידות, בביתו או בדרך למחוז חפצו, ואין מי שישלים את ברכתו בעגית אמן? על כך משיב הכתוב: 'והוא באחד' - כאשר האדם נאלץ לברך ביחידות, ומי ישיבנו? - ואין מי שיענה אחרי אמן, אזי אם 'ונפשו אותה' - אם הוא משתוקק שברכתו תשלם בעגית אמן, כי אז 'ויעש' - נורא וקדוש - יש בידו לחולל נוראות בכך שישלחו לו מלאכים מן השמים, שיענו אמן להשלים את ברכתו.

בהמשך הדרך נמנמתי מעט על מושב העגלה, ומן השמים התגלה לי בחלום כי יפה כוננתי בפרושי, ואכן היו אלו מלאכי אלקים אשר נשלחו אלי מן השמים לענות אמן אחר ברכתי.

את העבדה שנשלחו שני מלאכים לענות אמן אחר ברכתו של הרבי ר' שמעלקא, ולא היה די במלאך אחד, נתן להסביר על פי דברי הרמ"ע מפאנו בספרו 'עשרה מאמרות' (מאמר חסור דין ב טו, הובאו דבריו ב'מחצית השקל' או"ח ו ט) הכותב: "מה טוב שיהי אצל כל אדם שני רעים - חברים, מקשיבים ועונים אמן אחר ברכתיו".

הוכחה שההשכמה לבית הכנסת מעניקה חיים

ב"לקוט שמעוני" (עקב רמז תתעא) מובא ספור נפלא בענין זה: "מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה, ובאת לפני רבי יוסי בן חלפתא, אמרה לה: רבי, הזקנתי יותר מדאי ומעכשו חיים של נוול הם, שאיני טועמת לא מאכל ולא משקה ואני מבקשת להפטר מן העולם. אמר לה: מה מצוה את למודה לעשות בכל יום? אמרה לו: למודה אני, אפלו יש לי דבר חביב, אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום. אמר לה: מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה. הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה."

רבי אליהו הפהן האתמרי העיר, שאף שלכאורה מצד הדין אסור היה לרבי יוסי בן חלפתא להשיא לאשה זו עצה שבאמצעותה תקרב את מותה, מכל מקום עשה זאת כדי שיראו בני דורו באפן מוחשי כיצד ההשכמה לבית הכנסת מעניקה לאדם אריכות ימים, ומתוך כך יתחזקו בקיום מצוה זו. שהרי למדונו חכמים (ברכות נד א) כי בעת הצורך מתר לעשות דבר אסור למען כבוד שמים, ככתוב (תהלים קיט קכו): "עת לעשות לה' הפרו תורתך" (מדרש תלפיות ערך בית הכנסת).

המשפטים לבית הכנסת מאריך ימים

במסכת ברכות (ח א) מובא שרבי יהושע בן לוי אמר לבניו שיקדימו לבוא לבית הכנסת וישארו בו עד שעה מאחרת, והנהגה זו תועיל להם שיאריכו ימים. על פי זאת פרש הש"ל"ה הקדוש את בקשת דוד המלך (תהלים כג ו): "אף טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושבתי בבית ה' לארץ ימים". כך אמר דוד: מאחר שמקפיד אני להשכים ולהעריב "בבית ה'", בטוח אני שאזכה בעבור כך "לארץ ימים". מעתה כל שנותר לי לבקש הוא ש"אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי" - שאלו הימים שזכיתי בהם יהיו ימי טובה וחסד, ולא אסבל בהם חלילה קשי ויסורים (ש"ל"ה מס' תמיד אות כו).

שכר בעולם הזה ובעולם הבא

בבריתא ד"אלו דברים", אותה אנו אומרים כל בקר לאחר ברפת התורה, מונים חכמים מספר מצוות בודדות, עליהן אמרו "שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרו קימת לו לעולם הבא". מצות "השכמת בית המדרש שחרית וערבית" נמנית עם המצוות הללו.

משמעות הדבר היא כי על ההשכמה לבית הכנסת זוכה האדם לשכר כבר בעולם הזה, אף אותו שכר אינו אלא בגדר "פרות", שכן עקר השכר - "הקרו", שמור לעולם הבא, שם מקבל האדם גמול שלם ונצחי.

יחודיות זו של אכילת פרות בעולם הזה, נוהגת רק במצוות הבודדות שמונים חכמים בבריתא זו, ואינה קימת בשאר מצוות, שעליהן אין לו לאדם אלא קרו לעולם הבא. כפי שכתבו בעלי התוספות בענין זה (בבא בתרא י א): "רב דברים אין עומדים לאדם בעולם הזה, אלא לאחר מיתה. ובעולם הזה אין עומדים לאדם אלא מצוות גדולות, כדתנן (קדושין לט ב): "אלו דברים שאדם אוכל פרותיהם בעולם הזה והקרו קימת לו לעולם הבא".

המשפטים לבית הכנסת מאריך ימים

במסכת אבות (ג י) אמרו חכמים: "שנה של שחרית... מוציאה את האדם מן העולם". מאידך גיסא, מצינו כי המשכים בבקר לתפלה - מאריך ימים, וכפי שהובא בגמרא (ברכות ח א) שכאשר ספרו לרבי יוחנן שני ימים זקנים בבבל, תמה על כך, שהלא הבטחת התורה (דברים יא כא): "למען ירבו ימכם", נאמרה רק "על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם" - בארץ ישראל? אף כשספרו לו שזקנים אלו מקפידים להשכים ולהעריב לבתי כנסיות, נחה דעתו, שזכו לאריכות ימים מפת הנהגתם זו.

על בעל ה'קהלות יעקב' מספר שכאשר בא לפניו אברהם צעיר וספר לו כי פיון שהגיע לגיל שבו נפטר אביו, חושש הוא לחייו [כדברי המדרש (ב"ר תולדות סה יב): "הגיע אדם לפרק אבותיו... יצא מן המיתה"] יעץ לו על פי דברי הגמרא האמורים שיקפיד להשכים ולהעריב בבית הכנסת (קונטרס מספד גדול עמ' נד).

דני אמונים

דמוי אמן ומאה ברכות בפרשה

ענית אמן פהקרבנות קרפנות

"ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעלה: ושור ואיל לשלמים לזבח לפני ה' ומנחה בלילה בשמן כי היום ה' נראה אליכם" (ח-ט ד) "כי היום" בגימטריה 'אמן'. הכתוב "כי היום ה' נראה אליכם" בא לרמז כי גם היום, כאשר בטלה עבודת הקרבנות, יכולים לזכות לבחינת "ה' נראה אליכם" אליה זכו ישראל

בזמן הבית, על ידי ענית אמן כהלכה (משיבת נפש').

במקדש לא ענו אמן

"ובא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם וירא כבוד ה' אל כל העם" (ט כג)

במסכת תענית (טז ב) מובא כי במקדש לא היו עונים אמן אלא "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד". בטעם הדבר באר רבי חיים מפרידבורג, אחיו של המהר"ל מפראג:

בהיות המקדש על מכונו, כאשר נגלה כבוד ה' לעין כל באמצעות הנסים שנעשו בו, היה העונה מצטרף למברך המצהיר בברכתו על מלכות ה', באמירת "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", לפי שהכל ראו בחוש את "כבוד מלכותו". אולם בזמן הגלות, כאשר כבוד ה' נסתר, המברך ממליך את בוראו, והעונה "אמן" מסכים עמו מתוך אמונה כי במהרה יתגלה כבוד מלכותו (אגרת הסייל חלק הדרש אות ב).

אמן אחת כראוי

ביום שהגיע האדמו"ר רבי משה מקוברין לגיל שבעים, ערכו תלמידיו סעודה לכבוד המארג. לקראת סוף הסעודה נכנס הרבי מקוברין ואמר: "לו הייתי יודע שבכל חיי עניתי אמן אחת כמו שצריך, כי אז הכל היה כדאי". ובהזדמנות אחרת אמר: "אלו הייתי יודע שבכל חיי עניתי אמן אחת כראוי, לא הייתי דואג כלל" ('אמרות משה' [ב"ב תשע"ו] ח"א עמ' קצב-קצג).

עניית אמן באמונה מביאה ישועה

אחד מחסידי האדמו"ר רבי משה מקוברין בקש להכנס אל הרבי כדי להשיח את לבו ולהתברך מפיו. בתגובה אמר לו הרבי שיכנס אליו בשעה שהוא סועד את לבו. בבואו שמע החסיד את הרבי מברך את הברכות: "בורא מיני מזונות", "שהכל נהיה בדברו", והוא ענה אחריו אמן. אז אמר לו הרבי: "הנה שמעת את ברכותי וענית אחריהן אמן שמשמעותה אמונה בהנהגת ה' בעולמו, האם יש לך עוד מה להוסיף?" ואכן, האמונה שהשתרשה בלבו של אותו חסיד משמיעת ברכות רבו וענית אמן אחריהן, יתרה את אשר בקש לומר, והוא לא בקש דבר, מלבד שתתמיד האמונה לשכן בלבו (שם ח"א עמ' קד).

רבי משה מקוברין ב"ט בניסן תרי"ח

רבי משה פאליר מקוברין נולד בשנת תקמ"ד בעירה פייסק שעל יד העיר קוברין הסמוכה לבריסק, לאביו רבי ישראל אליעזר. בצעירותו למד תורה וארחות חיים מפיו רבי משה משרשוב ובהמשך החל להסתופף בצלו של האדמו"ר רבי מרדכי מלכוויטש. לאחר הסתלקות רבו הסתופף בצל בנו, האדמו"ר רבי נח מלכוויטש.

בית הכנסת בעיר קוברין שבבלארוס, כפי שהוא נראה כיום

אחר פטירת האדמו"ר רבי נח מלכוויטש הכתירוהו החסידים לאדמו"ר ומנהיג, ובית מדרשו הוקם בקוברין. פעל רבות למען ישוב ארץ ישראל ואף כהן כנשיא קפת מעות ארץ הקדש מטעם כולל ריסין. קבוצה מחסידיו עלו בעידודו להתישב בסביריה, ואף הקימו בה בית כנסת.

ר' משה המשיך את דרך רבותיו בעבודת התפלה. אמר כי כאשר אדם מברך ברכה, עליו לומר את המלה הראשונה "ברוך", בכזו התלהבות, עד שלא ישאר בו כח לומר את המלה הבאה "אתה" ('אמרות משה' תפלה).

נודע בענותנותו, ועל מצבתו נכתב מצאתו: "כל איש אשר יעז לדבר עלי בתארי הפלגה אקום ואטר בו בזה ובבא, אבל מתר לכל אחד להגיד עלי שהייתי אוהב ישראל".

הסתלק בכ"ט בניסן תרי"ח ומנוחתו כבוד בקוברין. דקות לפני הסתלקותו שמעו אותו לוחש את ברכת "אלקי נשמה". דברי תורתו נאספו בספר 'אמרות משה'.

אל תחמיץ את הברכה

כל בקר יש בידיכם הזדמנות שלא תסלא בפז. אם רק תקדימו לבית הכנסת ותענו אמן אחר ברכות השחר של המתפללים, תוכלו לזכות באמנים רבות. רבבות יהלומי אמן מתגלגלים בבית הכנסת בשעות הבקר, ובדידך לאספן. זכר! כל עניית אמן כהלכה עולה עד שמי רום ופותחת בפניך שערים:

שערי חיים טובים
"העונה אמן כהלכה מאריכים לו ימיו ושנותיו בטובה" (ירושלמי ברכות ח)

שערי ישועה
"הקב"ה נפרע משונאי ישראל בזכות עניית בני אדם שעונים אמן בהשכמת הבקר" (תנ"א רבא יא).

שערי תפילה
"בזכות עניית אמן מתקבלת התפלה" (זה"ק נ"לף רפח ב).

בידך לעשות מהפכה של ממש

בכה שתשכים לבית הכנסת ותעורר אחרים לברך בפניה, תגרם למהפכה של קדשה שתשפיע על כל המתפללים סביבה.

עית לעשות

אל תקל ראש ואל תזלזל חלילה בכחה של עניית אמן. השכם לבוא לבית הכנסת, ענה אמן אחר ברכות השחר של המתפללים ופתח את כל השערים.

